

УДК: 631.115:316 (477.42)

А.М. Круковський

здобувач

Державний агроекологічний університет

**ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
НА СТАН ОБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Порушено проблему критичного стану об'єктів соціальної інфраструктури Житомирщини та впливу економічної ефективності сільськогосподарських підприємств на їх функціонування.

В умовах переходу до ринкових відносин та реформування колективних сільськогосподарських підприємств, на базі яких створено нові господарські формування різних форм та типів, важливого значення набуває забезпеченість їх об'єктами соціальної інфраструктури. Адже від належного рівня забезпеченості структурними елементами соціальної інфраструктури пов'язані рівень життя населення, його житлові, комунальні, побутові умови; медичне обслуговування, умови праці та відпочинку, а також ефективність виробництва. Особливо це стосується сільської місцевості, мешканці якої і є основними виробниками високоякісної екологічно чистої продукції. Водночас наявність і функціонування об'єктів соціальної інфраструктури в місцях проживання працівників аграрного виробництва дасть можливість закріпити на селі та залучити до праці основну рушійну силу – молодь та кваліфікованих спеціалістів сільськогосподарського виробництва. Адже більшість їх після закінчення школи, професійно-технічних училищ, технікумів, коледжів та ВУЗів мігрують у місто в пошуках роботи, кращого рівня життя. Забезпеченість медичними закладами (лікарнями, амбулаторіями, аптечними кіосками, фельдшерсько-акушерськими пунктами) дає можливість надавати медичну допомогу сільському трудівнику на весь період його трудової діяльності на благо суспільства, нації, підтримувати здоров'я населення. Наявність та створення дошкільних закладів, шкіл, бібліотек, клубів, спортивних комплексів та інших об'єктів соціальної інфраструктури призведе до покращення культурно-освітнього рівня населення, умов проведення його дозвілля. Створення в сільських поселеннях їдалень, кафе, барів дасть можливість задовольнити потреби сільського жителя у відпочинку після важкого трудового дня. Газифікація та водопостачання сільських населених пунктів призведе до вирішення проблеми забезпечення села газом, водою, опаленням. Потребує покращення стан доріг, залізничних колій, тобто шляхів сполучення сільських поселень з містом; створення на селі будинків побуту дасть змогу задовольнити побутові потреби населення.

У даний час переважаюча більшість об'єктів соціальної інфраструктури перебуває в руйнівному стані, не функціонує, або як такої в місцях проживання взагалі не існує. Дошкільні заклади, бібліотеки, школи, клуби в сільських поселеннях не функціонують або закриваються. Йде процес “старіння” сільського населення, тобто зворотній до процесу “омолодження”, за рахунок міграції молоді з села в місто та зростання числа смертності. Соціальна структура зруйнована якщо ще не в цілому, то місцями в переважаючій більшості такі випадки є.

Саме такий критичний стан спостерігається в Житомирській області, переважно в районах зони Полісся (Лугинський, Овруцький, Олевський, Народицький район), які постраждали від наслідків аварії на ЧАЕС.

При належному забезпеченні сіл об'єктами соціальної інфраструктури в певній мірі буде вирішена проблема трудозабезпеченості, тобто при функціонуванні даних об'єктів залучатимуться висококваліфіковані спеціалісти, фахівці, майстри своєї справи, а це дасть можливість створити нові робочі місця з належним рівнем оплати праці. Наявність структурних елементів соціальної інфраструктури спонукатиме виробників сільськогосподарської продукції до творчої, змістовнішої та продуктивнішої праці; полегшить умови проживання та трудової діяльності, і таким чином, сприятиме підвищенню ефективності сільськогосподарського виробництва. Виходячи з міркувань, можна сказати, що ситуація на селі покращиться у тому випадку, коли будуть враховані людські запити і задоволені їх життєво необхідні потреби.

Таблиця 1

Динаміка структурних елементів соціальної інфраструктури Житомирської області,
1996-2000 рр.

Об'єкти соціальної інфраструктури області	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 рік в % до 1996 р.
1. Дитячі дошкільні заклади (на кінець року), шт., в т.ч:	573	539	532	512	482	84,1
м. Житомир	57	54	52	50	49	86,0
м. Бердичів	23	18	16	16	15	65,2
м. Коростень	23	22	22	22	21	91,3
м. Новоград-Волинський	17	16	16	16	14	82,4
2. Бібліотеки, шт. в т.ч:	1172	1128	1092	1085	1083	92,4
м. Житомир	35	36	35	35	36	102,9
Об'єкти соціальної інфраструктури області	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 рік в % до 1996 р.
м. Бердичів	16	14	12	12	13	81,3
м. Коростень	17	17	14	14	15	88,2
м. Новоград-Волинський	9	10	9	9	10	111,1
3. Клуби (на кінець року), шт. в т.ч:	1365	1298	1281	1278	1274	93,3
м. Житомир	21	21	21	21	21	без змін
м. Бердичів	4	4	4	4	5	125,0
м. Коростень	9	10	8	8	9	без змін
м. Новоград-Волинський	2	2	2	2	2	без змін
4. Школи (на початок навчального року), шт. в т.ч:	947	945	939	940	939	99,2
м. Житомир	39	39	39	42	43	110,3
м. Бердичів	15	16	16	16	16	106,6
м. Коростень	12	12	12	12	12	без змін
м. Новоград-Волинський	12	12	12	12	12	без змін
5. Кількість каналізацій /окремих каналізаційних сіток, од.	113/56	115/71	114/74	111/72	110/71	97,3/126,8
6. Кількість водопроводів / окремих водопроводних сіток, од.	273/53	281/64	280/65	278/64	276/63	101,1/118,9

Так, якщо розглядати динаміку структурних елементів соціальної інфраструктури Житомирської області за період 1996-2000 рр. (див. табл.1), то можна сказати, що в цілому по області кількість дошкільних закладів зменшилась на 91 од., або 15,9%, в т.ч. в м. Житомирі – на 8 од. (або 14,0%), м. Бердичеві – на 8 од. (або 34,8%), м. Коростені – на 2 од. (або 8,7%), м. Новоград-Волинському – на 3 од. (або 17,6%). Кількість бібліотек по області зменшилась на 89 од. (або на 7,6%), в т.ч. за рахунок зменшення на 18,7% і 11,8% в м. Бердичеві і м. Коростені та за рахунок збільшення в м. Житомирі і м. Новоград-Волинському відповідно на 2,9 і 11,1%. Число клубів по області зменшилось на 91 од. (або на 6,7%), де в свою чергу, наявна кількість в тому числі даних об'єктів залишилася без змін в м. Житомирі, м. Коростені і м. Новоград-Волинському, а в м. Бердичеві зросла на 25,0%, тобто на 1 од.

Загальна кількість шкіл зменшилась по області на 8 од. (або на 0,8%). Кількість каналізацій за період 1996-2000 рр. в області зменшилась на 3 од. (або на 2,7%), а число водопроводів зросло на 1,1%. Зросла в цілому і кількість окремих каналізаційних та водопровідних сіток – відповідно на 26,8 і 18,9%.

Стосовно дитячих дошкільних закладів, то станом на кінець 2000 року в Житомирській області в них існувало 29157 місць. А каналізаціями пропущено за період 1996-2000 рр. від 72325 тис. куб.м в 1996 році до 61910 тис. куб.м в 2000 році (процент скорочення становить – 14,4%), у свою чергу процент скорочення від пропущення стічних вод у окремих каналізаційних сітках становив в 2000 році порівняно з 1996 роком – 13,6%, або зменшився на 7846 тис. куб.м.

Однією з найважливіших соціальних проблем в Житомирській області є житлова проблема (див. табл. 2).

Таблиця 2

Загальна житлова площа та число постійних мешканців житлових приміщень в житлових будинках, нежилых будівлях та гуртожитках (міська і сільська місцевість)

Житомирська область	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 р. в % до 1996 р.
- кількість будівель, од.	376984	381233	376648	378087	377484	100,1
Житомирська область	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.	2000 р. в % до 1996 р.
- загальна площа, м ²	30114252	31106310	31310160	3108610	31816526	105,7
- житлова площа, м ²	19977645	20582730	20702188	20569612	21015888	105,2
- число постійних мешканців, чол.	1052808	1076020	1060139	1040664	973689	92,5

За період 1996-2000 рр. кількість будівель зросла на 500 од. (або на 0,1%), загальна площа збільшилась на 1702274 м² (або на 5,7%), житлова площа зросла – на 1038243 м² (або на 5,2%), а число постійних мешканців скоротилася – на 79119 чол. (або на 7,5%). Скорочення кількості постійних мешканців з урахуванням демографічної ситуації в Україні та числа будівель, що зросла за відповідний період на 0,1% достатньо житлову проблему не вирішили.

Як свідчать статистичні дані на початок 2001 року житловий фонд області становив 31,8 млн. кв.м загальної площі. Дві третини її – житлова.

За два останні роки загальна площа збільшилась на 506,4 тис. кв.м. На одного мешканця області в середньому припадає 22,5 кв.м загальної та 14,9 кв.м житлової площі.

Найбільшу питому вагу в житловому фонді має приватне та приватизоване житло – 82,2%, або 26,2 млн. кв.м загальної площі. В області 377,5 тис. житлових будинків.

багатопверхових серед них (5 поверхів і більше) лише 1,6 тис. (0,4%), будинків гуртожитків – 452 тис. (0,1%). Державним і колективним підприємствам та установам належить 17,4 тис. житлових будинків (4,6%), в яких 97,7 тис. квартир (16,8%).

У будинках державного та колективного фонду переважають двокімнатні квартири. Їх в загальній кількості 42,5%, трікімнатних – майже третина, однокімнатних – 20,8%.

Більше 83% загальної площі житлових будинків державної та колективної форм власності обладнані водопроводом, 82,4% – каналізацією, 79,0% – центральним опаленням, 77,2% – ваннами, 84,4% – газом, 66,7% – гарячим водопостачанням.

Рівень благоустрою приватного фонду в 3-4 рази нижчий, лише обладнаність газом досягла 80%. Гуртожитки займають 12% загальної площі державного та колективного житлового фонду, в яких проживає 41,2 тис. чоловік. Незаселених квартир у державному та колективному фонді 3,5 тис., загальною площею 204,2 тис. кв.м, з яких більше половини знаходиться в Народицькому районі. У цьому ж фонді 750 застарілих та 93 аварійних будинки загальною площею 125,6 тис. кв.м. В них проживає 7,7 тис. чоловік. Майже половина житлових будинків області збудована до 1961 року. За десять останніх років збудовано лише 19,9 тис. будинків, або 5,3%.

Така ситуація на даний час не з кращих.

Отже, для того, щоб поновити, поповнити і змусити функціонувати об'єкти соціальної інфраструктури, необхідні кошти. Сільськогосподарські підприємства Житомирської області з урахуванням їх критичного економічного стану на даний час самостійно вирішити дану проблему не можуть, оскільки переважна більшість господарств області – збиткові. Так, станом на кінець 2000 року найбільший відсоток збитковості припадає на господарства наступних районів області:

- Баранівський район – -27,0%
- Володарськ-Волинський район – -27,1%
- Коростенський район – -31,4%
- Лугинський район – -37,8%
- Малинський район – -36,7%
- Коростишівський район – -21,0%
- Овруцький район – -21,9%
- Олевський район – -28,1% та ін.

Та є господарства районів, які мають і позитивний показник рівня рентабельності:

- Брусилівський район – +0,8%
- Попільнянський район – +17,7%
- Ружинський район – +5,8%

Але оскільки до складу Житомирської області входить 23 адміністративних райони, то частка (в %) господарств районів, які мають позитивні показники рентабельності невелика і становить лише 13,0%.

Показник збитковості у Житомирській області в 2000 році становив 8,4%.

Іншими словами, покращення ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств призведе до покращення ситуації в цілому. Слід враховувати і той факт, що не тільки вирішення соціальних проблем в певній мірі покращить економічну ситуацію підприємств і області, а й сама економічна ефективність виробництва дасть можливість розширити базу соціальної інфраструктури та здійснювати безпосередній вплив на об'єкти її функціонування.

З наведеного рис.1 видно, що з покращенням ефективності виробництва сільськогосподарські підприємства мають одержувати прибутки. Підприємства сільськогосподарського виробництва, розподіливши одержані кошти, можуть

використовувати їх за цільовим призначенням, а саме – на підтримку і розширення області функціонування соціальної інфраструктури з урахуванням раціональної її межі. Водночас належний рівень забезпеченості сільських трудівників об'єктами соціальної інфраструктури буде визначати і кращі умови працюючих. Створені відповідні умови життя, праці, відпочинку для людини стимулюють її до більш продуктивнішої праці. Оскільки праця має бути продуктивнішою, то повинен підвищитися і ефект від цієї праці, а відповідно і сама ефективність сільськогосподарського виробництва, яке знову-таки має приносити прибутки.

Розглянемо схему:

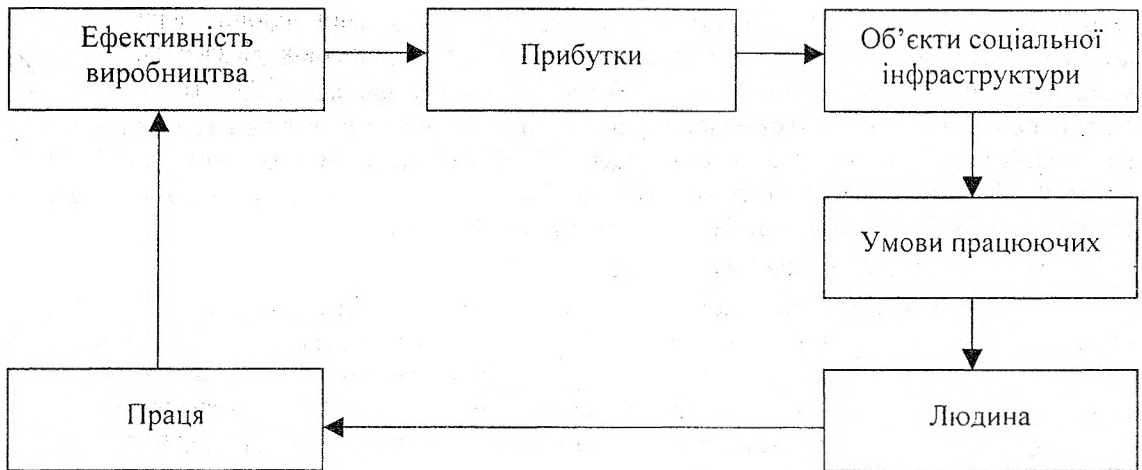

Рис. 1. Вплив ефективності виробництва на функціонування об'єктів соціальної інфраструктури та його результати

У свою чергу, подолання критичного стану розвитку соціальної інфраструктури стимулюватиме працівника до праці і зацікавленості в кінцевих її результатах (див. рис.2)

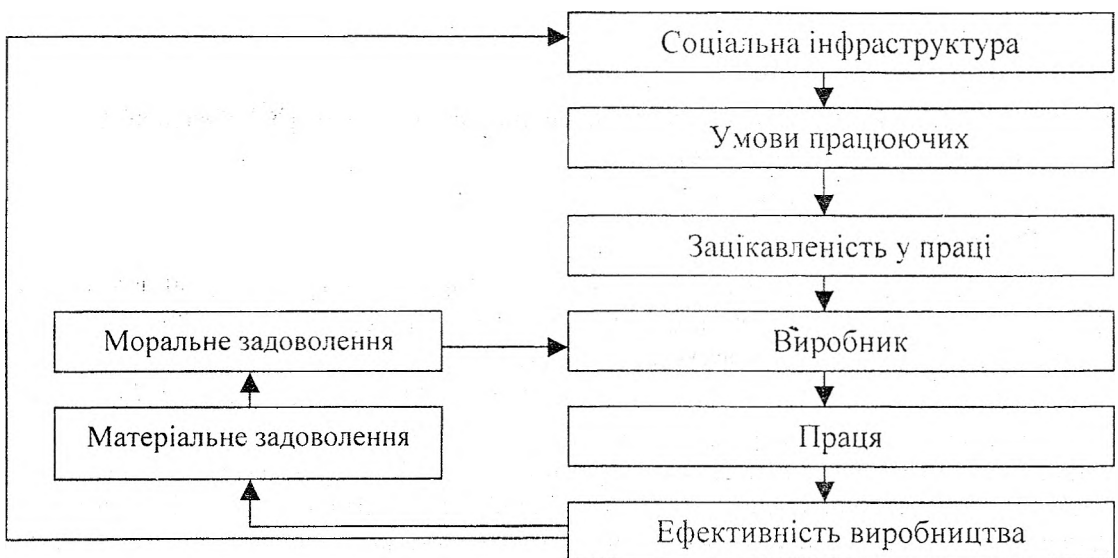

Рис. 2. Механізм впливу соціальної інфраструктури на ефективність виробництва безпосередньо через виробника

Якщо соціальна інфраструктура забезпечує належні умови для виробника сільськогосподарської продукції, то, відповідно, продуктивніша праця підвищуватиме ефективність виробництва (див. рис.1,2). У результаті цього виробник одержить матеріальне заохочення (у вигляді оплати праці) та моральне задоволення від своєї праці, а це, в свою чергу, стимулюватиме його знову і знову до праці, оскільки він зацікавлений в її результатах та відповідно буде підвищуватись і ефективність виробництва, від якої залежить функціонування об'єктів соціальної інфраструктури.

Виходячи з вищенаведених схем, можна зробити висновок, що ефективність виробництва і соціальна інфраструктура взаємозумовлені, взаємопов'язані і створюють відповідний вплив одне на одного. Взаємозв'язок між ефективністю виробництва і соціальною інфраструктурою можна подати у вигляді замкнутого циклу (див. рис.3).

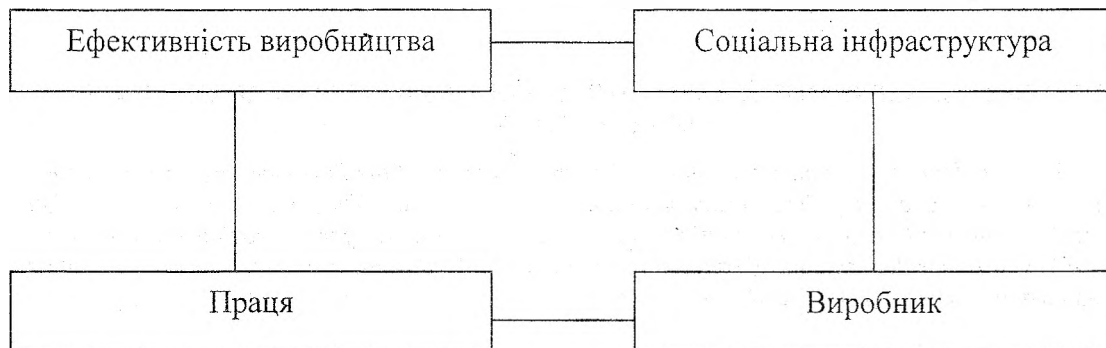

Рис. 3. Механізм взаємозв'язку між ефективністю виробництва та соціальною інфраструктурою

З рис.3 видно, що ефективність виробництва, яка визначає економічний стан сільськогосподарських підприємств, створює вплив на покращення соціальної інфраструктури, яка водночас здійснює вплив на економічну ефективність виробництва опосередковано через виробника, а саме через його працю.

Враховуючи критичний стан соціальної інфраструктури Житомирської області і кризову економічну ситуацію, можна виділити основні причини, які гальмують розвиток структурних елементів соціальної інфраструктури на селі. Це, в першу чергу, поглиблення економічної кризи, збитковість господарств області, відсутність чіткої державної політики стосовно вирішення соціальних проблем на селі, недосконала законодавча база управління соціальною розбудовою села щодо створення реального господаря в соціальній сфері, відсутність відповідного економічного механізму регулювання соціальним середовищем з урахуванням створення різних форм функціонування соціальної інфраструктури в ринкових умовах.